

САЊА БИКИЋ¹

ОШ „Серво Михаљ“, Падеј

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 37.091.33-044.247

BIBLID: 0353-7129, 30(2025)2, p.121-136

DOI 10.5937/norma30-52809

СТАВОВИ УЧИТЕЉА О ИНТЕГРИСАНОЈ НАСТАВИ НА ТЕМЕЉУ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ КАО ПРЕДУСЛОВ РАЗВОЈА КОМПЕТЕНЦИЈА УЧЕНИКА ЗА 21. ВЕК²

Резиме: Предмет овог истраживања су ставови учитеља о томе да ли интегрисање садржаја различитих наставних предмета у оквиру часова ликовне културе доводи до бољих образовних исхода и развија компетенције ученика, које су неопходне за живот у 21. веку. Истраживање се бави и питањем, да ли учитељи у реализацији наставе ликовне културе примењују неке од дидактичких поставки на којима се темељи интегрисана настава. Одабран је квантитативни метод истраживања. Као инструмент за прикупљање података коришћен је нестандардизовани електронски упитник – скала судова. Узорак је одабран на добровољној бази и чине га 100 учитеља запослених у основним школама на територији Севернобанатског, Јужнобанатског и Средњебанатског округа Републике Србије школске 2019/20. године. Истраживање је показало да учитељи имају изузетно позитивне ставове о интегрисаној настави на темељу визуелних уметности када су у питању исходи учења, развој способности за решавање проблема, дивергентног мишљења, вештине целоживотног учења и продуктивних знања ученика. Из студије се закључује да се у наставној пракси ликовне културе могу уочити неке од основних поставки интегративне наставе и да интегративна настава на темељу визуелних уметности развија компетенције ученика за живот у 21. веку.

Кључне речи: визуелне уметности, интегрисана настава, ликовна култура, разредна настава, учење за будућност

Уводна разматрања

У времену брзог технолошког напретка, у коме постоји тренд глобалне међузависности комплексних система и постоји потреба да људи развију способ-

1 sanjabikic86@hotmail.com

2 Рад је проистекао из мастер рада под називом „Учење путем визуелних уметности у разредној настави кроз интеграцију садржаја“, који је одбрањен 9. 10. 2020. године на Педагошком факултету у Сомбору Универзитета у Новом Саду, под менторством др Маје Боснар.

ност брзог прилагођавања и познавања различитих области како би били способни да решавају вишеструке проблеме, *интегрисани приступи у настави* омогућава процес учења који развија код ученика способности потребне за живот у 21. веку пре него одвојени предмети и садржаји затворени у своје академске дисциплине. Управо у томе се састоји актуелност и значај одабране теме. Могућност да се интегрисањем садржаја различитих наставних предмета елиминише усвајање изолованих чињеница и пуко репродуковање знања, а ученици служе конструктивнијим начином учења који продубљује знања о свету који их окружује те се оно трансформише у лично и корисно оруђе за учење нових информација (Хаџи Јованчић, 2012, стр. 113), јесте један од мотива и разлога за одабир управо проблематике у вези са учењем *укупним визуелних уметностима кроз интеграцију наставних садржаја*.

Идеја интегративне наставе није нова, постављена је још половином 19. века, али се данас сматра *иновативним моделом наставе*, јер се увиђа њен савсим нов допринос и значење у образовању ученика за живот у будућности и савременом друштву. Интегративна настава се дефинише као наставни приступ у коме не постоје строго повучене границе између појединачних предмета, већ се наставне јединице различитих школских предмета изучавају интегрисано, тј. у међупредметној повезаности. То је модел наставе у којем се прожимају и методом синтезе групишу перспективе неколико дисциплина у једну нову целину, која је већа и значајнија од простог збира њених саставних елемената, у овом случају појединачних школских предмета (Ђорђевић, 2007, стр. 97).

Учење путем визуелних уметности у разредној настави ликовне културе треба да буде усмерено на развој *компетенција неопходних за живот ученика у будућности*. Листа најважнијих компетенција за живот ученика у 21. веку значајно је промењена и проширена у односу на прошли век. Да би се те компетенције могле развити код ученика, неопходне су промене у процесу методичког планирања и организације наставе у области визуелних уметности, али и у процесу самог учења, а тичу се преласка са пасивног на *активно учење*, већег степена *интеракције* међу ученицима и омогућавања у што већој мери *самосталној развијања вештина, способности и конструисања знања* у један јединствен систем повезивањем наставних садржаја (НОК – Национални оквир курикулума, 2013).

Ликовна и визуелна уметност

Маравић (2014, стр. 203) истиче да је анализирање теоријских основа на којима почива предмет Ликовна култура у разредној настави важан корак у настојању да се овај школски предмет прилагоди новим друштвеним околностима. У епохи комуникације која се доминантно одвија путем слике, он наглашава да се развијање визуелне културе мора одвијати не само у контексту ликовне уметности, већ и у ширем контексту визуелних уметности. Према његовом ставу, то је могуће остварити променом термина ликовна култура у визуелна култура и

проширењем наставних садржаја у правцу развоја савремених уметности и комуникација.

Данас је термин *ликовна уметност* заједнички и општи назив за сликарство, скулптуру и графику, као традиционалне ликовне медије. Ликовна уметност се у изворном смислу односи на ручно створена уметничка дела, која визуелно приказују тела, предмете и догађаје реалног света, митологије, књижевности и фантазије. *Визуелне уметности су шири појам* од ликовних уметности, будући да визуелне уметности означавају традиционална ликовна подручја (сликарство, скулптуру, графику), али и фотографију, филм, видео-уметност, дизајн, архитектуру, нове визуелне мултимедијске експерименте, позориште, оперу и балет (Šuvaković, 2005, str. 346).

Уметност у општем образовању тј. настави је проматрала видљиви свет само кроз призму *ликовности*, која постоји у историји уметности, док се *визуелни феномени* константно стварају кроз нове медијске праксе, настале развојем нових технологија. Нове визуелне формације мењале су и начин посматрања, разумевања и интерпретације наше стварности, што је довело до промена у уметничким дисциплинама, у којима је *ликовно постојало део визуелног* (Bosnar, 2018, str. 32).

Ликовна култура, виђена као квалитет личности који се гради и развија ликовним васпитањем и образовањем, представља најопштији циљ васпитно-образовног рада у оквиру истоименог школског предмета (Арсенијевић, 2018, стр. 9). *Визуелном културом* се назива визуелним путем идентификовано окружење спољашњег света. Визуелна култура је теорија друштвених механизма визуелног приказивања, изражавања, конструисања, понашања, као и визуелне перцепције и рецепције (Šuvaković, 2005, str. 664).

Савремена разредна настава ликовне културе

У креирању наставних планова и програма акценат се помера у све већем броју земаља са наставних садржаја на развијање компетенција и постизање високог нивоа образовних исхода, што јесте један од принципа на којима почива интегративна настава (Спасеновић и Хебић, 2014, стр. 38-39). План и програм ликовне културе усмерен је у потпуности ка остварењу исхода и све активности би требало да им теже, а с обзиром на једноставност њихових формулација, могућа су широка тумачења, што омогућава сваком детету да их испуни у складу са својим способностима (Глигоријевић, 2019б, стр. 7).

Савремена настава ликовне културе може се дефинисати као специфичан процес поучавања и учења у ком се остварују *вишеструки циљеви*, односно постиже се *целовити развој* ученика. Примарни циљ ове наставе јесте развијање индивидуалних ликовних могућности сваког ученика, што обухвата неговаше доживљајних способности, развој социјализације, ликовног (естетског) култивисања, стицање знања о ликовним појмовима и развој моторичких спретности.

Ови циљеви остварују се применом *савремених наставних стратегија*, којима се процес подучавања прилагођава потребама и развојним могућностима сваког ученика, подстиче радозналост и унутрашња мотивација и смањује деконтекстуално учење, односно знање које је само себи сврха (Томљеновић и Новаковић, 2014, стр. 34).

Стицање знања, које ће бити функционално, захтева интегративни приступ у настави ликовне културе. То значи да се сваком проблему или теми прилази тако да се она посматра и проучава са свих аспеката (прикупљање података из различитих извора, предмета или дисциплина). Такво учење и поучавање обухвата различите дисциплине истовремено, следи природну животну ситуацију, у којој се неки појам истовремено посматра као биолошка и историјска појава са неким математичким, ликовним и материјалним својствима, дакле интегрисано (Јовановић, 2016, стр. 95).

Када се *планира интерисана настава ликовне културе*, важно је водити рачуна о циљу и специфичностима појединачних предмета, како ученици не би били ускраћени, јер сваки наставни предмет има специфичну методику и само примена свих методика омогућава целокупни развој ученика. У настави ликовне културе знања, умења и ставови изграђују се на јединствен начин у *интеракцији* програмских елемената (креативност–медијуми–садржаји) и активности наставника и ученика што свакако погодује интегративном приступу, а од наставника се очекује да адекватно припреми интегрисане садржаје и задатке, подржи развој опажања, стваралачког мишљења и индивидуални потенцијал сваког ученика (Глигоријевић, 2019а, стр. 7).

Развој компетенција за живот у будућности кроз наставу визуелних уметности

Листа најважнијих компетенција за живот ученика у будућности значајно је проширена у односу на прошли век. Реформа образовних система у свету, а и код нас, донела је промену концепције на којој почива систем образовања, а која се огледа у настојању да настава и образовање треба да буду усмерени на *исходе и компетенције*, а не на садржаје. Основна идеја, којом су се теоретичари руководили, била је повећање продуктивности образовања (Јовановић, 2016, стр. 85). Способност механичког усвајања чињеница и њихова репродукција нису компетенције неопходне за живот у технолошки све напреднијој будућности, а таква знања су нефункционална и непродуктивна.

Актуелне промене и иновације у образовању упућују на једну нову филозофију образовања, која ће бити у стању да оспособи ученика за живот и рад у друштву брзих промена, које тражи ангажоване и активне личности, које су у стању да следе токове тих промена и да на њих утичу. Отуда се савремена школа и дидактика приближавају идејама о *ученику као активном и креативном учеснику процеса образовања*. Да би постала место на коме се живи и припрема за живот у будућности, школа мора у правилној мери употребљавати све методе и облике рада, којима се активност ученика може подстицати, како би они постаја-

ли све самосталнији у процесу учења. Развоју тих компетенција посебно погодује интегрисана настава, будући да се у њеној основи налазе *метһоде активне настави, самоактивност ученика, целивитост развоја и знања, конструктивистичко и кооперативно учење*.

Интегрисана настава базирана на развоју компетенција подразумева да наставник процес учења води тако да активира ученике на размишљање, на кооперацију и сарадњу са другим ученицима, на способност функционализације претходних знања, искустава и садржаја из различитих предмета, њихово повезивање и смештање у адекватан контекст. Знање је функционално и може се превести у компетенције само ако је израз комплексног процеса, током којег долази до развијања различитих аспеката личности, чему нарочито погодује настава ослоњена на интегративни приступ (Јовановић, 2016, стр. 55). Школа будућности треба да образује и васпитава ученика тако, да он функционише на једном *вишем метакогнитивном нивоу*, који подразумева креативно решавање проблема, чему настава на темељу визуелних уметности умногоме доприноси (Matijević, 2011, str. 13).

Образовни стандарди за крај првог циклуса обавезног образовања и испитања (од 1. до 4. разреда) за предмет Ликовна култура до 2015. нису били званично дефинисани одговарајућим документом, већ су стандарди у области овог предмета дефинисани само за крај целокупног обавезног образовања. Пројект „Подршка развоју људског капитала и истраживању – Опште образовање и развој људског капитала ИПА 11” је ту карик, која је недостајала, развио у облику предлога предметних *исхода за сваки разред учења предмета Ликовна култура* у приручнику „Настава усмерена на исходе, компетенције и стандарде – Развионица”. Увођењем образовних стандарда на крају сваког циклуса (разреда) образовања за предмет Ликовна култура успостављена је заједничка мера квалитета очекиваних постигнућа ученика. Тако су стандарди поред своје основне функције – да измере шта су ученици достигли на крају одређеног периода школовања, добили и за наставнике улогу важног показатеља начина на који треба да обликују наставу, како би се испунила очекивања дефинисана у стандардима.

Опште међупредметне компетенције за крај обавезног основног образовања, које представљају референтни оквир за образовање у двадесет првом веку у Републици Србији, а које су наведене у пројекту *Развионица* су: компетенције за учење, за одговорно учешће у демократском друштву, естетичке компетенције, компетенције ученика за комуникацију, за одговоран однос према здрављу, компетенције за предузетништво и предузимљивост, компетенције за рад са подацима и информацијама, за решавање проблема, компетенције за сарадњу и диталне компетенције (2015).

Опште дидактичке поставке интегрисане наставе

Интегративна настава је *иновативни модел наставе* у којој не постоје јасне границе између појединачних наставних предмета, већ се наставне једи-

нице различитих области изучавају истовремено кроз *међуљегредметну њовезаност*. Интегративност не значи тотално бирисање граница између појединачних наставних предмета. Појединачни школски предмети нуде дубину и фокусираност, а интегративност нуди ширину контекста, промену перспективе и примену знања из једне области у другој, односно нуде функционално знање (Ђорђевић, 2007, стр. 76). Код интегрисаног приступа градиво се планира по тематским или појмовним целинама, које обједињују сродне садржаје различитих наставних предмета. Међупредметне границе не би требало да буду границе у организацији наставног процеса. То подразумева и да настава постане *интерактиван ѡроцес*, а не да њоме доминирају искључиво предавање и фронтални облик рада.

Бројни стручњаци из области образовања дали су своје виђење интегрисане наставе, међутим, коначна и јединствена дефиниција интегративне наставе не постоји, као што и сам појам интегративне наставе броји пуно синонима, али се може рећи да су све њене дефиниције у већој или мањој мери усмерене ка поучавању у којем се међусобно *љрејлићу садржаји различитићх школских ѡпредметта* ради дубљег, ширег и трајног усвајања знања (Ћудина-Обрадовић и Брајковић, 2009, стр. 23).

Интегративни приступ учењу темељно мења физиономију, организацију и карактер педагошког процеса, доносећи низ значајних промена у учењу, настави и образовању. Ученик је укључен у активно стварање властитог знања, у самостално тражење целовитих одговора, у разумевање света и живота око њега кроз *сарадњу*, усмерен је на повезивање чињеница из различитих подручја у целину која је одређена неком темом садржајем, појмом и на примену стечених знања у практичним животним ситуацијама (Јовановић, 2016, стр. 39-40).

Дидактичке поставке, на којима се темељи интегративна настава, су следеће:

1) Целовитост ѡ развоја и знања ученика

Интегративни приступ учењу подржава *целовит ѡ развој личностти ученика* (интелектуални, социјални, емоционални, морални и естетски развој). Интегративна настава се не усредсређује претежно на когнитивне аспекте развоја за разлику од наставе у традиционалном смислу. Интегративно учење подразумева сагледавање проблема из различитих перспектива и са различитих становишта. Овакав приступ омогућава један *целовитић контекст* за учење, који води ка већој могућности да се направе и запамте везе, да се ученичка *знања ѡвежу у целовитић систем* и да се њиховом применом решавају проблеми односно да се код ученика развију функционалне способности (Ђурић, 2007, стр. 75).

2) Активност и самосталност ученика

У интегративној настави ученик више није само пасивни посматрач и прималац информација (Пољак, 1965; према Јовановић, 2016, стр. 78), већ он постаје активан и креативан учесник процеса образовања. Током интегративне наставе наставник ученику не нуди готова објашњења, већ омогућава ученици-

ма *самостално долажење до сјознаје* о чињеницама и појавама. Ученици брже и трајније стичу и памте чињенице, ако су до њих дошли путем *сојствене активно-ности* и уколико се оне могу повезати у смислену мрежу значења и знања, што им интегративни модел наставе омогућава (Ђорђевић, 2007, стр. 77). Елементарна потреба ученика, основна функција његовог психофизичког развоја и главна полуга његовог самоостваривања је *самоактивност*. Ученици јасније опажају и сазнају уколико више самостално раде, а такво знање је и најцелисходније и најприродније (Јовановић, 2016, стр. 55).

3) Кооперативно учење

Постоје чврсте споне између квалитета социјалних односа у одељењу и ефеката васпитно-образовног рада, што указује на чињеницу да *интегрисана настава треба да се темељи на интеракцијама*. Због тога је неопходно практиковати у њој оне методе и облике рада, који су интеракцијски најбогатији, дакле, одвијају се кроз сарадњу како међу ученицима међусобно тако и на релацији учитељ – ученик, како би се постигли високи васпитно-образовни (развојни) исходи. Код иновативних модела наставе, каква је интегрисана настава, инсистира се на формирању мањих група за рад, јер се на тај начин далеко лакше остварује сарадња (саоднос). Рад у малој групи се заснива на доприносу сваког члана укупном резултату, што појачава напоре у реализацији циљева наставе.

4) Конструктивистичко учење

Један од основних задатака интегрисане наставе јесте подржавање учења као процеса, односно учења усмереног ка *конструисању сојствене система знања*, који ученицима отвара могућност да између разнородних области успешно *повуку паралеле*, повежу садржаје различитих предмета и пронађу им *заједничке именице*. То све у коначници има за резултат суштинско разумевање, активно грађење знања и његову успешну примену (Јовановић, 2016, стр. 82). Интегрисана настава подупрета приступом заснованим на конструктивистичком учењу омогућава ученицима да своје претходно искуство и знање ставе у функцију садашњег учења, да прикупљају, састављају и повезују кључне информације у свакој ситуацији независно од *школског контекста*.

Методолошки оквир истраживања

Технике и инструменти истраживања

Одабране истраживачке технике за потребе овог истраживања су *анке-тирање* и *скалирање*. Као инструмент за прикупљање података коришћен је анонимни нестандардизовани *електронски уџбеник*, који се састоји од питања затвореног типа (вишеструког избора) и скале учесталости. Укупно два питања садрже поред понуђених одговора и могућност давања отвореног одговора. Пи-

тања су груписана у две целине: 1) Дидактички подаци о настави ликовне културе 2) Ставови учитеља о интегрисаној настави на темељу визуелних уметности.

Популација и узорак

Популација је дефинисана на основу три критеријума:

- *садржај* – учитељи запослени у основним школама,
- *обим* – на територији Севернобанатског, Јужнобанатског и Средњебанатског округа Републике Србије,
- *време* – у школској 2019/20. години.

Упитник је електронском поштом послат свим основним школама у Севернобанатском, Средњебанатском и Јужнобанатском округу, што чини укупно 145 школа – 66 у Јужнобанатском округу, 49 у Средњебанатском и 30 у Севернобанатском округу. Узорак је добровољачки.

Предмет и циљ истраживања

Предмет истраживања овог рада су ставови учитеља о интегрисаној настави на темељу визуелних уметности и исходима овакве наставе, тј. да ли се према мишљењу учитеља кроз примену интегративне наставе на бази визуелних уметности постижу бољи исходи ученика и развијају способности и вештине неопходне за живот у 21. веку.

Циљеви и хипотезе истраживања гласе:

- *Циљ 1:* Испитати ставове учитеља о интегративној настави на темељу визуелних уметности и проценити њихово виђење исхода такве наставе.
- *Циљ 2:* Утврдити у којој мери се у наставној пракси ликовне културе примењују дидактичке поставке интегративне наставе.
- *Хипотеза 1* гласи: Учитељи већином имају позитиван став о интегративној настави на темељу визуелних уметности и исходима овакве наставе.
- *Хипотеза 2* гласи: У наставној пракси ликовне културе уочавају се неке поставке интегрисане наставе.

Резултати истраживања

Ставови учитеља о интегрисаној настави на темељу визуелних уметности

Учитељи имају позитивне ставове када је у питању теза да наставне садржаје у току једне школске године не треба стриктно рашчлањивати на појединачне наставне предмете, чак њих укупно 69% се у потпуности или углавном слаже са овом тезом, 11% учитеља није могло да се одлучи, док се укупно 20% у потпуности или углавном не слаже са наведеном тезом.

Када је у питању став да је интегрисање наставних садржаја предуслов изградње целовитих знања ученика, чак 85% анкетираних учитеља се у потпуности или углавном слаже са овом тврдњом, 6% њих није могло да се одлучи, док се 9% учитеља углавном или у потпуности не слаже са овом тврдњом.

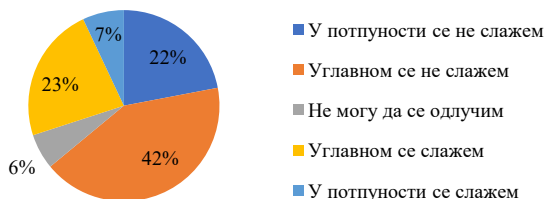
Са ставом да се синтезом знања из различитих наставних предмета у јединствен активан систем симулира начин на који се ученици сусрећу са садржајима ових школских предмета у практичном животу слаже се у потпуности или углавном већина испитаника (87%), затим 5% њих није могло да се одлучи, а 8% се углавном или у потпуности не слаже са овом тврдњом.

Став да је наставни предмет Ликовна култура плодно тло за различите врсте интеграција у настави подржава углавном или у потпуности велика већина анкетираних учитеља – чак 93%. Само један посто учитеља није могао да се одлучи, а укупно се са овим ставом не слаже 6% испитаника. Исту расподелу процената имамо и када је у питању мишљење, да визуелне уметности доприносе интегралном развоју личности ученика.

Да су визуелне уметности значајан извор сазнања у процесу образовања ученика од 1. до 4. разреда основне школе сматра у потпуности или углавном укупно чак 91% анкетираних учитеља, 2% учитеља није могао да се одлучи, а укупно 7% се углавном или у потпуности не слаже са овим ставом.

Искуства и знања која се стичу процесима рада у визуелним уметностима од непроцењиве су вредности и за друге области учења у школи мишљење је које заступа укупно 91% испитаника, 2% није могло да се одлучи, док се 7% испитаника углавном или у потпуности не слаже са овим ставом.

Да интегративна настава не захтева од учитеља више времена и труда за планирање, припремање, организовање и реализацију, сматра углавном или у потпуности укупно 30% анкетираних учитеља, 6% не може да се одлучи, док се са овом тврдњом углавном или у потпуности не слаже већина анкетираних учитеља, укупно 64% (графикон 1).

Графикон 1: Интегративна настава не захтева од учитеља више времена и труда за планирање, припремање, организовање и реализацију

Већина анкетираних учитеља, њих укупно 76% сматра да поседује професионалне компетенције за планирање, организацију и реализацију интегративне наставе на темељу визуелних уметности. Није могло да се одлучи 12% учитеља, а исто толико њих се углавном или у потпуности не слаже са овим ставом те

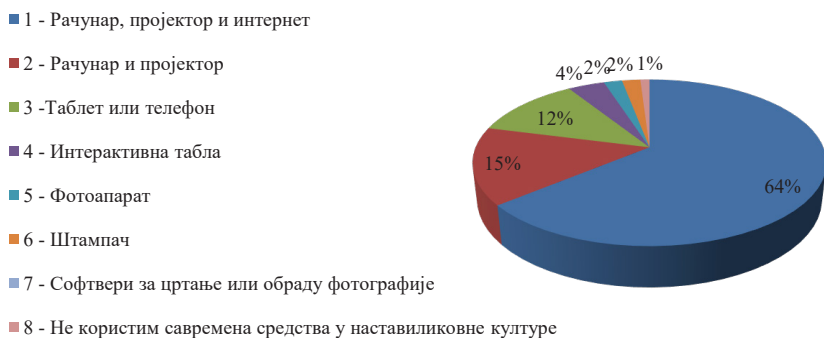
сматра да не поседује довољно професионалних компетенција за спровођење интегративне наставе.

Резултати истраживања показују да, према мишљењу учитеља, интегративна настава на темељу визуелних уметности доводи до већег образовног учинка (89% учитеља), као и да позитивно делује на исходе учења других школских предмета (93% учитеља). Учитељи сматрају да оваква настава изазива позитивније ставове ученика у поређењу са реализацијом истих садржаја традиционалним наставним поступком (90% учитеља), те да подстиче развој дивергентног мишљења и креативности (93% учитеља). Према њиховом виђењу, интегративна настава развија способност решавања проблема коришћењем знања из више области и подстиче оригинално размишљање (92% учитеља), омогућава ученицима да стекну увид у ширу слику проблема или теме (92% учитеља), као и да негују продуктивне, а не репродуктивне способности (94% учитеља). Учитељи истичу да овакав приступ припрема децу за целоживотно учење (86% учитеља) и развија способности потребне за живот у 21. веку (82% учитеља). Такође, наглашавају да интегративна настава захтева примену другачијих метода и облика рада у односу на традиционалну наставу (90% учитеља) и омогућава ученицима да ликовне теме и проблеме проучавају са више становишта, те да их решавају на више начина (93% учитеља).

Дидактичке њостјавке интјејративне настјаве у областји ликовне културје

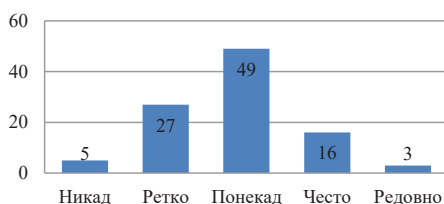
Истраживањем у оквиру овог рада сакупљени су и подаци о методичко-дидактичкој пракси и начину реализације часова ликовне културе, како би се добио увид у то да ли постојећа пракса наставе ликовне културе у себи садржи неке од основних *законитјостји интјејративне настјаве* (савремена наставна средства, методе активне наставе, разнолики облици рада и стилови учења).

Велики проценат анкетираних учитеља (69%) је навео да често или редовно примењује *савремена дидактичка средствја* у настави ликовне културе. Учитељи који се понекад служе савременим средствима у настави ликовне културе заступљени су са 27%, док свега 4% учитеља ретко примењује савремена дидактичка средства на часовима ликовне културе. Када су у питању врсте савремених дидактичких средстава у настави ликовне културе, обилује коришћење рачунара, пројектора и интернета (64%). Само рачунар и пројектор (без интернета) користи 15% учитеља, таблет и телефон практикује 12%, интерактивну таблу 4%, фотоапарат и штампач по 2% анкетираних учитеља. Испитаници нису навели да користе софтвере за цртање и обраду фотографије, а само 1% се не служи савременим дидактичким средствима у настави ликовне културе. Подаци су приказани на графikonу 2.

Графикон 2: Врсте савремених дидактичких средстава у настави ликовне културе

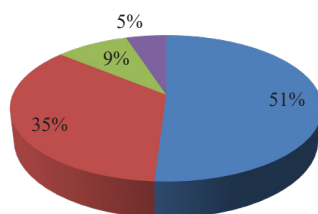
Да би се развијале дигиталне компетенције у настави ликовне културе, неопходно је коришћење савремених дидактичких средстава не само од стране учитеља, већ и од стране ученика. Због тога су учитељи питани колико често ученици имају прилику да се на часовима служе савременим технологијама у остваривању ликовних задатака. Највећи проценат учитеља (49%) је навео да ученици понекад имају прилику да користе савремене технологије на часовима ликовне културе, 32% њих је навело да ученици ретко или не користе савремене технологије за решавање ликовних проблема, док 19% њих често или редовно омогућава ученицима да ликовне задатке остварују помоћу савремених технологија (графикон 3).

Графикон 3: Примена савремених технологија од стране ученика при решавању ликовних проблема

Неговање различитих стилова учења је важан сегмент квалитетне интегративне наставе како би се развијале компетенције за учење. Више од половине анкетираних учитеља (51%) је навело да равноправно негује сва три стила учења у настави ликовне културе, 35% учитеља доминантно негује визуелни и аудитивни стил учења, 9% њих визуелни и кинестетички стил учења, док 5% анкетираних учитеља преферира само визуелни стил учења у настави ликовне културе (графикон 4).

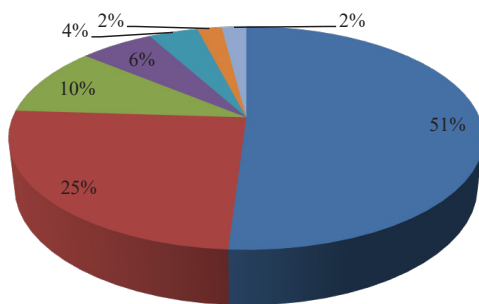
- 1 - Визуелни,аудитивни и кинестетички стил учења
- 2 - Визуелни и аудитивни стил учења
- 3 - Визуелни и кинестетички стил учења
- 4 - Визуелни стил учења

Графикон 4: Најчешће примењивани стил учења у настави ликовне културе

Складна комбинација различитих облика рада и доминација групног над фронталним радом је битна одлика квалитетне интегрисане наставе на темељу визуелних уметности. Више од половине анкетираних учитеља (51%) је навело да најчешће примењује сва три облика рада у настави ликовне културе, фронтални, индивидуални и групни (графикон 5). Фронтални у комбинацији са радом у мањим групама преферира 25% анкетираних учитеља, док фронтални и индивидуални рад у настави ликовне културе најчешће примењује 10% учитеља. Рад у мањим групама заступљен је код 6% учитеља, индивидуални облик рада код 4% учитеља, док по 2% учитеља најчешће примењују фронтални облик рада и рад у пару.

- Фронтални, индивидуални и групни рад
- Фронтални у комбинацији са радом у мањим групама или пару
- Фронтални и индивидуални облик рада
- Рад у мањим групама
- Индивидуални облик рада
- Фронтални облик рада
- Рад у пару

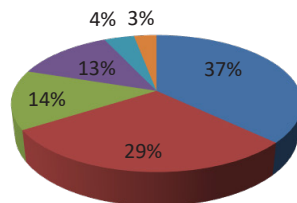

Графикон 5: Најчешће примењивани облици рада у настави ликовне културе

Без примене метода активне наставе незамислива је савремена настава ликовне културе. На питање колико често примењују методе активне наставе на часовима ликовне културе, више од половине учитеља (51%) је одговорило да често примењује ове методе, а 17% њих чак да их редовно примењује, што чини укупно 68% анкетираних учитеља. Да понекад примењују методе активне наставе одговорило је 25% учитеља, а да ретко или не примењују ове методе укупно 5% анкетираних учитеља. На графикону 6 налазе се подаци о врстама метода актив-

не наставе, које учитељи најчешће примењују у настави ликовне културе. Игру као метод активне наставе примењује највећи проценат учитеља (37%), истраживачку методу примењује 29% учитеља, пројекатско истраживање примењује 14% учитеља, учење решавањем проблема 13%, симулирање 4%, док 3% анкетираних учитеља не примењује методе активне наставе.

- Игра
- Истраживачка метода
- Пројекатско истраживање
- Учење решавањем проблема
- Симулирање
- Без примене метода активне наставе

Графикон 6: Најчешће примењиване методе активне наставе
на часовима ликовне културе

Дискусија

Ставови учитеља о интегрисаној настави на темељу визуелних уметности

Резултати истраживања показују да већина учитеља има изразито позитиван став према интегративној настави у области визуелних уметности. Учитељи је доживљавају као погодан модел за развој креативности, дивергентног мишљења и продуктивних знања, али и као начин да ученици стекну функционална знања и компетенције потребне за живот у будућности. Високи проценти подршке указују да наставници препознају потенцијал визуелних уметности за интеграцију са другим предметима и за изградњу целовитих знања. Ови налази потврђују прву хипотезу – да учитељи већином имају позитиван став према интегративној настави заснованој на визуелним уметностима.

Дидактичке поставке интегративне наставе у области ликовне културе

Истраживање је показало да учитељи у значајној мери примењују дидактичке принципе интегративне наставе: користе савремена наставна средства, негују различите стилове учења, комбинују облике рада и примењују методе активне наставе. Ипак, мањи број учитеља омогућава ученицима да самостално користе савремену технологију у решавању ликовних задатака, што указује на простор за унапређење. Ови резултати потврђују другу хипотезу – да се у наставној пракси ликовне културе уочавају неке од поставки интегративне наставе.

Закључак

Циљеви овог истраживања су остварени и дошло се до закључка да учитељи запослени 2019/20. у школама у Севернобанатском, Средњембанатском и Јужнобанатском округу показују изузетно позитивне ставове према моделу интегрисане наставе у области визуелних уметности. Учитељи сматрају да наставне садржаје не треба стриктно делити на појединачне предмете, већ да је наставни предмет Ликовна култура плодно тло за различите врсте интеграција. Према њиховом виђењу, кроз примену интегративне наставе код ученика се развијају способности и вештине неопходне за живот у 21. веку: креативност, дивергентно мишљење, продуктивне способности, решавање проблема из више перспектива, селекција информација и целоживотно учење.

Истраживање је показало да учитељи у настави ликовне културе примењују савремена наставна средства, различите стилове учења и методе активне наставе, али да би се дигиталне компетенције ученика развијале у већој мери, неопходно је да и сами ученици чешће користе технологију у решавању задатака. Такође, учитељи истичу да интегрисана настава захтева више времена и труда за припрему, али да доприноси бољем образовном учинку и већој мотивацији ученика.

Ови налази се добро уклапају у резултате иностраних истраживања. Парсонс (Parsons, 2004) наглашава да уметност може бити средство за развој друштвене свести и активног учешћа ученика у заједници, што је у складу са ставом наших учитеља да интегративна настава доприноси целокупном развоју личности. Бреслер (Bresler, 1995) показује да се уметност у настави може користити на различите начине – као допуна другим предметима, као равноправно наставно средство или као простор за емоционалну експресију – што потврђује разноврсност приступа коју су истакли и испитаници у овом истраживању. Хаџи Јованчић (2012) истиче да интеграција уметности са другим областима развија критичко мишљење и способност упоређивања, што се поклапа са налазом да учитељи виде ликовну културу као плодно тло за развој дивергентног мишљења и решавање проблема из више перспектива. Слично томе, документ „Аутентичне везе” (Consortium of National Arts, 2002) наглашава да повезивање уметности са другим предметима омогућава ученицима да теме сагледају из различитих углова и да развијају креативност и критичко мишљење, што је у складу са закључком овог рада да интегративна настава подстиче целоживотно учење и компетенције потребне за 21. век.

Практичне импликације овог истраживања су двоструке. Са становишта педагошке теорије резултати потврђују да интегративна настава у области визуелних уметности може бити модел за развој компетенција које превазилазе границе појединачних дисциплина. Са становишта праксе потребно је систематски подстицати учитеље да укључују ученике у коришћење дигиталних технологија, развијати тимске облике рада који граде сарадњу и емпатију, креирати наставне

програме који омогућавају повезивање уметности са друштвеним темама и проблемима.

За већу сигурност закључака било би корисно спровести истраживања на већем узорку учитеља и током дужег временског периода, као и упоредити исходе интегративне наставе са традиционалним моделом кроз квантитативне показатеље.

Литература

- Арсенијевић, М. (2018). *Методика наставе ликовне културе. I део*. Јагодина: Педагошки факултет у Јагодини.
- Глигоријевић, Ј. (2019а). *Ликовна култура за први разред основне школе. Приручник за учитеље са припремама за часове*. Београд: Фреска.
- Глигоријевић, Ј. (2019б). *Ликовна култура за други разред основне школе. Приручник за учитеље са припремама за часове*. Београд: Фреска.
- Ђорђевић, В. (2007). Иновативни модели наставе (Интегративна настава, Пројектна настава и Интерактивна настава). *Образовна технологија*, (4), 76-97.
- Ђурић, З. (2007). Интегративни приступ настави. *Образовна технологија*, (3), 75-77.
- Јовановић, М. (2016). *Утицај интегративне наставе на постигнућа ученика у настави природе и друштва у дијаспори* [Докторска дисертација, Педагошки факултет Врање Универзитета у Нишу]. Национални репозиторијум дисертација у Србији. https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/8359?locale-attribute=sr_RS
- Маравић, М. (2014). Модерне и постмодерне основе уметничког образовања: од ликовне до визуелне културе. *Настава и васпитање*, 63(2), 203-214.
- Спасеновић, В. и Хеџид, Е. (2014). Програми обавезног образовања у европским земљама: основне одлике и правци промена. У Р. Николић (Уред.), *Настава и учење - савремени исписи и перспективе* (стр. 37-44). Универзитет у Крагујевцу, Учитељски факултет у Ужицу.
- Томљеновић, З. и Новаковић, С. (2014). Мишљења учитеља разредне наставе о учењу и поучавању ликовне културе у основној школи. *Иновације у настави*, XXVII, 31-41.
- Хаџи Јованчић, Н. (2012). *Уметност у нашем образовању: функције и исписи настави*. Београд: Клет.
- Bosnar, M. (2018). *Suvremena umjetnost u obrazovanju: uloga novih medija u nastavi likovne kulture u gimnaziji*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Akademija likovnih umjetnosti.
- Bresler, L. (1995). The Subservient, CoEqual, Affective, and Social Integration Styles and their Implications for the Arts. *Art Education Policy Review*, 96(5), 31-37.
- Matijević, M. (2011). Škola i učenje za budućnost. U *Škola, odgoj i učenje za budućnost* (str. 9-22). Zagreb: Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

- Parsons, M. (2004). Art and Integrated Curriculum. In E. W. Eisner & M. Day (Eds.), *Handbook of Research and Policy in Art Education* (pp. 775-794). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.
- Consortium of National Arts Education Association (2002). *Authentic Connections: Interdisciplinary Work in the Arts*.
- Čudina Obradović, M. i Brajković, S. (2009). *Integrirano poučavanje*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište Korak po korak.
- Šuvaković, M. (2005). *Pojmovnik suvremene umjetnosti*. Zagreb: Horetzky.
-

TEACHERS' ATTITUDES TOWARD INTEGRATED TEACHING BASED ON VISUAL ARTS AS A PREREQUISITE FOR THE DEVELOPMENT OF STUDENT COMPETENCIES FOR THE 21ST CENTURY

Summary: This research examines teachers' attitudes toward the integration of content from various subjects within visual arts classes and its impact on educational outcomes and the development of 21st-century competencies. The study also explores the extent to which teachers apply the didactic principles of integrated teaching within their visual arts pedagogy. A quantitative research method was employed, with data collected via a non-standardized electronic questionnaire (rating scale). The voluntary sample consisted of 100 primary school teachers from the North, South, and Central Banat districts of the Republic of Serbia during the 2019/20 school year. The research revealed that teachers hold exceptionally positive attitudes toward visual arts-based integrated teaching regarding learning outcomes, problem-solving skills, divergent thinking, lifelong learning, and functional knowledge. The study concludes that fundamental principles of integrated teaching are observable in visual arts practice and that this approach effectively fosters essential student competencies for the future.

Keywords: visual arts, integrated teaching, visual culture, primary education, lifelong learning.